

KATHEDRALEN BOUWERS

22 april 2024
Sint-Jan, Den Bosch

‘Samen willen we op zoek naar nieuwe perspectieven voor de samenleving en daar ook vorm aan geven. De middeleeuwse kathedraalbouwers vormen onze inspiratiebron. We willen nieuwe kathedraalen bouwen. Maatschappelijke kathedraalen voor het samenleven van morgen. Niet met mortel en cement, maar met de kennis van elkaar en met toepassing van nieuwe innovaties.’

Quo vadis europa?

Voordracht Kathedralenbouwers,
Sint-Jan, Den Bosch, 2024
Robert-Jan Smits

Beste minister van Gennip, beste Karien, beste Wim, beste Monseigneur De Korte, beste Europeanen en Brabanders!

Inleiding

De Europese motor hapert. Wat eens gezien werd als een uniek vredesproject waarvoor in 2012 zelfs de Nobelprijs werd uitgereikt, ligt nu onder vuur. De Europa sceptische partijen hebben de wind in de zeilen. Het ziet er naar uit dat hun aandeel in het Europees Parlement na de verkiezingen in juni flink zal toenemen.

Hoe heeft het zover kunnen komen? Wanneer is de erosie van het Europese ideaal begonnen en waarom? Wat kunnen we leren van de fouten die gemaakt zijn zodat we verder kunnen werken aan een sterk en verenigd Europa? En willen we zo'n verenigd Europa eigenlijk nog wel? En hebben we wel een keus gezien wat er zich op geopolitiek niveau afspeelt.

We gaan terug naar 12 oktober 2012, de dag waarop de Nobelprijs commissie bekendmaakt dat de Nobelprijs voor de Vrede 2012 verleend wordt aan de Europese Unie. In de laudatio wordt de Europese Unie geprezen door 'Europa te transformeren van oorlogscontinent naar een continent van vrede'. Er wordt benadrukt dat 'De unie en zijn voorgangers al meer dan 6 decennia lang bijdragen tot vrede en verzoening, democratie en mensenrechten in Europa'. José Emmanuel Barroso, Herman van Rompuy en Martín Schultz nemen de prijs in Oslo gezamenlijk in ontvangst. Zij vertegenwoordigen immers de Europese

instellingen: de Europese Commissie, de Raad en het Europees Parlement. In zijn reactie na de bekendmaking van de Vredesprijs zegt Martin Schultz: 'Ondanks de grote economische uitdagingen blijft de Europese Unie een magneet voor stabiliteit, welvarendheid en democratie'.

Toch stond niet iedereen te juichen dat de Europese Unie de Vredesprijs had gewonnen. De Eurobarometer van 12 december van dat jaar, 2012, liet zien slechts 60 % van de Europeanen de mening is toegedaan dat de prijs terecht is ontvangen. In vier landen vindt zelfs een meerderheid dat de toekenning geen goede keuze is. Deze landen zijn: Griekenland, Oostenrijk, Zweden en.....Nederland.

Griekenland valt te begrijpen. Dit land werd immers als gevolg van de Euro crisis onderworpen aan gigantische bezuinigingen die de samenleving compleet ontwrichten. En Oostenrijk, Zweden en Nederland stonden precies aan de andere kant. Zij zagen hun belastinggeld naar die onbetrouwbare Grieken gaan en kregen met Denemarken erbij, de alleszeggend bijnaam van 'the frugal four', de vrekke vier. De Eurozone overleefde de financiële crisis ,kantje boord, dankzij Angela Merkel en vooral Mario Draghi wiens gevleugelde uitspraak 'whatever it takes' voor altijd in ons geheugen gegrift blijft. Als Griekenland was gevallen dan was Portugal de volgende geweest want de financiële markten gedragen zich als sprinkhanen,

als de eerste prooi is verorberd, storten ze zich op de volgende. Draghi had dat goed in de gaten.

De Euro crisis heeft een grote weeffout in het Europese project sterk zichtbaar gemaakt: er is weliswaar een muntunie, maar geen centraal gecoördineerd en gecontroleerd economisch beleid. De zogeheten Maastrichtnorm waarbij de lidstaten een jaarlijks begrotingstekort van maximaal 3% van het Bruto Binnenlands Product en een staatsschuld van ten hoogste 60 % van dat Bruto Binnenlands Product mogen hebben, blijkt te vrijblijvend te zijn.

Gaandeweg worden ook andere weeffouten van het Europese project steeds zichtbaarder: een ontbrekend gemeenschappelijk buitenlands en defensiebeleid, een gapend gat tussen Brussel en de burger en hiermee gebrek aan ownership, een chronisch tekort aan daadkracht, het duurt allemaal te lang, het is te bureaucratisch. Met 28 (en nu 27) lidstaten met een vetorecht op veel dossiers en een Europees Parlement valt het ook niet mee om snel tot beslissingen te komen. En Europa is naïef, veel te naïef, vertrouwend op een mondiaal multilateraal systeem dat zijn langste tijd heeft gehad en er vanuit gaand dat die bondgenoot aan de andere kant van de Atlantische oceaan er altijd zal zijn. En er ontbreekt een groots project dat mensen bij elkaar brengt en trots creëert zoals de totstandkoming van de interne markt, de uitbreiding van de EU na de val van de Berlijnse muur of de invoering van de Euro.

En we praten over 2012. Dan moet in de VS Trump nog aan de macht komen, de migranten crisis nog losbarsten, Xi Xi Pin zijn ambitie om China tot de machtigste staat van de wereld te maken nog aankondigen, de klimaatovereenkomst (COP 21) van Parijs nog ondertekend

worden, de SDG's nog gedefinieerd worden, Brexit nog plaatsvinden, de COVID-19 pandemie nog moeten losbarsten, de oorlog in de Oekraïne en in de Gaza nog beginnen, de macht van de sociale media platforms nog tot ons doordringen en waren kunstmatige intelligentie en ChatGPT begrippen die de meeste van ons niets zeiden.

Het is niet moeilijk in te zien dat als je als continent met zulke uitdagingen te maken krijgt en er zitten zulke structurele weeffouten in je systeem, het een hele uitdaging is om de problemen die op je afkomen het hoofd te bieden. En toch is het de EU gelukt, zij het met veel kunst en vliegwerk. De vraag is echter of deze manier van werken toekomstbestendig is, zeker gezien de huidige geopolitieke situatie en de steeds meer zichtbaar wordende interne spanningen binnen de Europese familie.

De geopolitieke situatie

Neem de geopolitieke situatie. Europa dreigt steeds meer geplet te worden door de machtsstrijd tussen de VS en China om de wereldhegemonie. De ambitie van China is duidelijk: het land wil tegen 2049 wanneer de Volksrepubliek China 100 jaar bestaat de sterkste macht ter wereld zijn en daarmee de rol van de VS overnemen. Alles mag, kan en moet gedaan worden om dit doel te bereiken. Tegen 2025 wil China zelfs al de wereldmarktleider zijn op hightech gebied. De VS, Democraten en Republikeinen, willen er alles aan doen om dit te voorkomen en verwachten dat Europa dit beleid ondersteunt. Tegelijkertijd echter is die trouwe bondgenoot waar we altijd en door dik en dun op konden rekenen, niet meer zo betrouwbaar als we dachten. Trump heeft Europa in zijn Presidentschap ruw wakker geschud. Hij zette de EU neer als een gevaar en was duidelijk in zijn support voor Brexit. We herinneren ons allen nog de foto's van hem met zijn vriend Nigel Farage. En ik hoef u ook niet te herinneren aan de uitspraken van Trump over Artikel 5 van het NAVO Verdrag. Een aanval op één, is niet langer een aanval op allen. Nee, Europa kan voor zijn verdediging niet meer blindelings rekenen op de VS.

De geopolitieke situatie heeft dan ook geleid tot het politieke streven van Europa naar meer soevereiniteit. Minder afhankelijk worden van China voor technologie en consumptiegoederen en vooral voorkomen dat kennis weglekt naar China, onafhankelijk worden van Rusland voor aardgas, maar ook minder afhankelijk worden van de VS voor defensie en social media platforms. En ik vind dat we daar LNG aan toe mogen voegen. De Europese Commissie komt met plan na plan om aan de uitdagingen het hoofd te bieden: de Net Zero Industry Act, de Critical Raw Materials Act, de Chips Act. Tegen 2030 moet het Europese aandeel op de wereldmarkt voor de productie van chips van 8 % nu naar 20 % gaan. Miljarden worden

uitgetrokken om de doelen te behalen. Over de plannen raken de lidstaten het niet altijd snel eens, en ook de uitvoering verloopt traag.

De geopolitieke spanningen maken eens te meer duidelijk dat Europa een kleine speler op het wereldtoneel is geworden. Het zijn de VS en China die de dienst uitmaken en in mindere mate Rusland. Europa heeft te lang krampachtig vastgehouden aan een multilateraal systeem dat zijn langste tijd heeft gehad. En ook vindt Europa het moeilijk om 'realpolitik' te voeren. Het voorbeeld hiervan is de migratie crisis. Het valt Europa zwaar om deals te sluiten met ondemocratische regimes zoals dat van Sisi in Egypte. Toch is dit de enige manier om de stroom van migranten te stoppen. De roemruchte Turkije deal over Syrische vluchtelingen heeft dit bewezen. En dat deze deals nu gesloten worden laat zien dat het beleid in Brussel aan het veranderen is en er plaats komt voor 'realpolitik'. Zo'n 'realpolitik' zou er ook richting de rest van Afrika gevoerd moeten worden. Ondanks de miljarden die via bilaterale overeenkomsten tussen landen onderling of via Europa zijn overgemaakt naar Afrika, brokkelt de politieke steun voor Europa steeds meer af, terwijl de invloed van China en Rusland op dit continent toeneemt.

Een testcase voor Europa wordt de steun aan de Oekraïne. Hoe lang zal Europa volharden in haar support voor dit land dat dapper vecht tegen een brute agressor.

Interne spanningen

Maar de uitdagingen voor Europa komen niet alleen van buiten. Ook binnen de Europese Unie ontstaan er spanningen, met als dieptepunt natuurlijk Brexit. Ik vind dit nog steeds een van de grootste tegenslagen, zo niet de grootste tegenslag voor het Europese project. Een lid van de familie dat vertrekt. Het heeft er gelukkig wel toe geleid dat onze eigen premier zich meer pro Europa ging opstellen, met zijn bekende Europa speech in het Europees Parlement op 13 juni 2018 als publieke uiting van de nieuwe koers.

Spanningen zijn er ook met de landen van Centraal en Oost Europa, die lange tijd werden aangeduid als 'de nieuwe lidstaten'. Het bijzondere is dat deze landen die jarenlang snakten naar vrijheid en niets liever wilden dan onder het juk van Moskou uitkomen, zich nu af lijken te keren van de waarden waar de EU voor staat. In Polen kwam de rechtstaat in gevaar toen de regering Kaczynski ingreep in het rechtssysteem, in Hongarije wordt de vrijheid van de pers en van universiteiten beknot. We herinneren ons allemaal nog het lot van de Central European University en in Slowakije dreigt iets soortgelijks, zeker na de herverkiezing van Fico als minister-president. Hongarije met Orban aan het roer speelt het het hardst.

Grote billboard met anti EU slogans in verkiezingstijd en chantage in de Europese Raad bij besluitvorming. We herinneren ons nog allemaal het 'plasmoment' van Victor Orban tijdens de onderhandelingen van de Europese regeringsleiders over steun aan de Oekraïne. Hij weet namelijk als geen ander dat voor de meeste dossiers elke lidstaat een vetorecht heeft en daarmee besluiten kan blokkeren. Maar ook in Bulgarije en Roemenië zwelt de kritiek op Brussel aan.

In zijn essay 'Europadämmerung' gaat Ivan Krastev in op de oorzaken van deze paradox. Hij schrijft dat in de 'nieuwe lidstaten' geleidelijk aan de overtuiging kwam dat Brussel niet het huis bood waarop ze gehoopt hadden, waarin ze zich thuis en beschermd voelden. Hij schrijft: 'Statt dass Brüssel den Glanz eines gemeinsamen europäischen Heims symbolisierte, steht die Hauptstadt der EU längst für die unkontrollierte Macht der Märkte und die zerstörerische Kraft der Globalisierung'. En de gevolgen van dit alles zijn in sommige aspecten schrijnend. Zo ziet Bulgarije 60 % van haar hoogopgeleide jongeren vertrekken naar Duitsland, Nederland en het VK en groeit de kloof tussen rijk en arm flink. Veel van deze landen grijpen terug naar hun nationale identiteit en nemen afstand van de door de EU gepreekte liberale normen. Zo presenteren Kaczynski en Orban zich als verdedigers van het echte Christelijke Europa waar traditionele familie waarden centraal staan en er geen plaats is voor buitenlanders en zeker niet voor LGBT (lesbisch, gay, biseksueel en transgender).

Maar ook de Noord Europese landen vertonen niet altijd ownership van het Europese project. Hoe vaak hebben we onze regeringsleiders na afloop van een Europese top niet horen zeggen dat het moest van Brussel, terwijl we allemaal weten, dat besluiten weliswaar in Brussel, maar niet dóór Brussel worden genomen. Het zijn namelijk de ministers en de regeringsleiders van de lidstaten die de besluiten nemen. De Europese Commissie maakt met haar 'recht van initiatief' enkel voorstellen en voert deze uit nadat de lidstaten er over besloten hebben. Naar 30 jaar ervaring in Brussel kan ik dit u verzekeren. Ook worden successen altijd gepresenteerd als nationale successen

en worden mislukkingen verweten aan het falen van de EU. Doet me denken aan wat artsen in voorbije dagen hier in Brabant moesten meemaken: de genezing van een zieke was te danken aan Maria, het overlijden, aan mijnheer de dokter. Het zou dan ook mooi zijn wanneer onze bewindspersonen zich was positiever en trotser over Europa zouden uitlaten.

Ik weet het, ook de PR van Brussel laat te wensen over. De Europese Commissie zou het PR bureau van Red Bull moeten inhuren. Maar het is niet Brussel dat de zegeningen van Europa en Europese samenwerking moet vieren. Het zijn juist de lidstaten. Zij maken immers Europa. In het adviesrapport 'Europa in Nederland' uit 2007 van de WRR, de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, staat dat om 'een duurzame legitimering van Europa te bewerkstelligen', 'zowel nationale politici, als media en maatschappelijke organisaties een cruciale rol spelen'. Dit rapport is overigens tot stand gekomen onder de bezielende leiding van mijn zeer gewaardeerd collega uit Tilburg, Wim van de Donk.

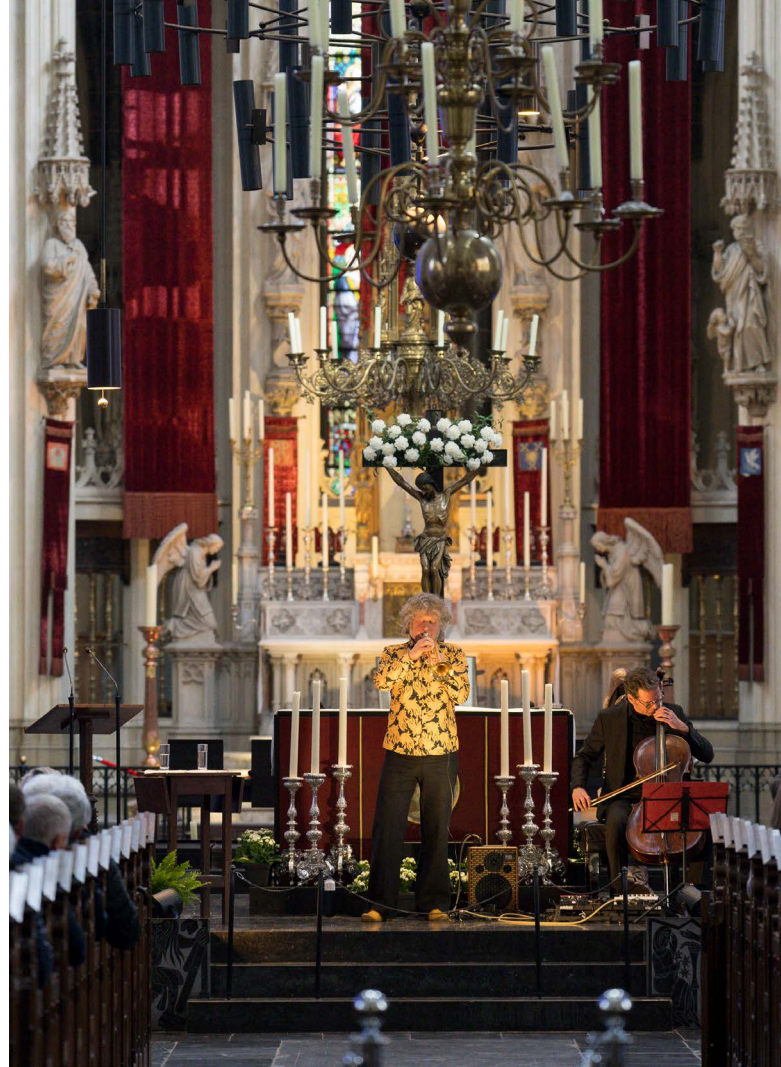
Een groots nieuw project

Ik had aan het begin van mijn betoog al gezegd dat Europa behoefte heeft aan een groots project waarop de Europeanen trots kunnen zijn en dat kan zorgen voor een nieuw elan, zoals de voltooiing van de interne markt, de invoering van de euro of de uitbreiding van de EU na de val van de Berlijnse Muur.

De Green Deal had zo'n project kunnen en moeten zijn. Ik zeg bewust 'had' omdat ik tot mijn grote teleurstelling tot de conclusie ben gekomen dat dit project de belofte vooralsnog niet kan waarmaken. Natuurlijk is een verduurzaming van onze samenleving top prioriteit om de klimaatdoelen te realiseren, dat zal niemand ontkennen. En natuurlijk vallen er al mooie resultaten te melden: zo is er een sterke groei van energie uit hernieuwbare bronnen, zon en wind en er is geen economische sector of organisatie in Europa waar verduurzaming niet hoog op de agenda staat. Bovendien heeft het ons geholpen om onze afhankelijkheid van het russisch gas sterk te verminderen.

Maar de Green Deal heeft inmiddels geleid tot veel verdeeldheid. Bovendien belemmert het, zeker op korte termijn de concurrentiekracht van het Europese bedrijfsleven en staat daarmee de Europese plannen voor grotere soevereiniteit in de weg.

Even terug naar December 2019 toen de Green Deal met veel enthousiasme door Ursula von der Leyen, de voorzitter van de Europese Commissie werd gepresenteerd als HET

grote project van 'haar' eerste Commissie. Zij noemde de Green Deal zelfs 'Europe's man on the moon moment'. Europa zal tegen 2050 klimaat neutraal zijn, dat was het heldere doel. De hele wereld keek vol bewondering naar dit initiatief, waarvan 'onze' Frans Timmermans toch maar mooi de architect was. Het zou ons continent niet alleen groener, maar ook welvarender maken met miljoenen nieuwe banen dankzij green growth en het ontstaan van nieuwe industrieën.

De Europese Green Deal is echter aan het vastgelopen. De stroom van regels en wetgeving vanuit Brussel op het vlak van groene energie, landbouw, lucht, bodem en waterkwaliteit, biodiversiteit, transport, de circulaire economie, de bouwsector en industrie vindt steeds minder draagvlak. Lidstaten zijn niet meer instaat en bereid om de stortvloed aan wetgeving om te zetten. En het bedrijfsleven kreunt en zucht onder de compliance regels. Bovendien wordt pijnlijk duidelijk dat er een hoge en wellicht te hoge prijs moet worden betaald om de groene ambities te snel te willen realiseren. Macron's aankondiging subsidie op diesel af te schaffen leidt tot felle protesten van de zogeheten gilets jaunes, de gele hestjes. De Franse storm waait al snel over naar andere landen. In Nederland komen de boeren in opstand vanwege de stikstof maatregelen en wint de BBB in 2022 vanuit het niets de provinciale Staten

verkiezingen. Duitsland dat met zijn Energie Wende een voorloper is van het Europese verduurzamings beleid, ziet de energieprijzen met rap tempo stijgen met alle gevolgen van dien. De Duitse industrie betaalt in 2022 drie keer meer voor elektriciteit dan concurrenten in de VS en China. Bedrijven gaan failliet of vertrekken. Het befaamde BASF besluit om 2 van de 7 fabrieken in Ludwigshafen te sluiten. 'Buitenlandse investeerders keren Duitsland de rug toe. In 2022 is er in Duitsland een desinvestering van 135 miljard. Dit zijn Duitse bedrijven die elders investeren. Hier tegenover een schamele 10 miljard van buitenlandse investeringen in Duitsland. 'Deutschland blutet aus' schrijft een krant.

Wat een project had moeten zijn om Europa weer elan en trots te geven, wordt steeds meer gezien als een molensteen. Von der Leyen heeft er inmiddels zelf ook wat afstand van genomen. In haar recente speeches, noemt ze de Green Deal nog maar zelden. Er zijn inmiddels ook andere prioriteiten. Denk aan de oorlog in de Oekraïne en in Gaza, denk aan de migratie problematiek en denk aan het vestigingsklimaat in Europa waarover veel bedrijven zich zorgen maken.

De nieuwe Europese Commissie, die eind van het jaar van start gaat, zal dan ook een grondige evaluatie van de Green Deal moeten uitvoeren en daarbij vooral moeten kijken hoe de negatieve bijwerkingen van de vele regels en wetgeving vooral op het bedrijfsleven en daarmee op de concurrentiekracht en soevereiniteit van Europa gemitigeerd kunnen worden, zonder afstand te nemen van de lange termijn ambitie om onze samenleving te verduurzamen. Dat de transitie pijn gaan doen is echter onvermijdelijk. Dat er zoals bij alle grote maatschappelijke veranderingen, winnaars en verliezers zijn, staat als een paal boven water, maar we willen in Europa wel een sterke industrie behouden.

In feite is de evaluatie van de Green Deal al begonnen onder het huidige voorzitterschap van België dat de concurrentiekracht van Europa tot prioriteit heeft verklaard. De Europese Raad heeft de afgelopen week opgeroepen tot een 'New European Competitiveness Deal'. En in juli komt Mario Draghi, de voormalige president van de Europese Centrale Bank en voormalige premier van Italië, met aanbevelingen om de concurrentiekracht van ons continent te vergroten. De eerste geluiden zijn dat hij zich zal richten op 4 pijlers: onderzoek en innovatie, skills, kapitaal en governance. En hij mag daar wat mij betreft deregulering, minder wetgeving en een verdieping van de interne markt, zo als bepleit in het Letta report, aan toevoegen. Vooral investeringen in onderzoek en innovatie zijn essentieel, en natuurlijk in talent, want er is een groot tekort aan gezien de huidige demografische ontwikkelingen.

Laat ik dan ook duidelijk zijn: ik schrijf de Green Deal niet af. Ik geloof nog steeds in de lange termijn ambitie om richting 2050 klimaat neutraliteit te bereiken. Breng de ambities van de Green deal in balans met die om de concurrentiekracht van Europa te versterken, want Green deal of Competitiveness deal, Europa heeft gewoon een Good deal nodig. En laten we niet vergeten, er is een oorlog gaande op ons continent en een te geforceerde transitie, waarbij we met name op het vlak van energie geen leveringszekerheid meer hebben, kan Europa parten spelen en de concurrentiekracht van ons bedrijfsleven behoorlijk schaden.

Kansen

En ondanks alle uitdagingen, ben en blijf ik optimistisch over ons mooie continent. Europa heeft namelijk veel te bieden. Met 7 % van de wereldbevolking genereren we nog steeds 25 % van de kennis in de wereld, we hebben een aantal sterke sectoren, denk aan voeding, luchtvaart, automotive en machinebouw en we hebben een goed opgeleide beroepsbevolking met een hoge levensverwachting. We hebben een grote interne markt met draagkrachtige consumenten. Vergeleken met de VS, en met uitzondering van Italië en Frankrijk, is het met het begrotingstekort en de staatsschuld van de meeste EU lidstaten goed gesteld. En Europa heeft richting de VS nog een ruim handelsoverschot van ongeveer 200 miljard. In de top 20 van de bekende IMD World Competitiveness Ranking staan 11 Europese landen. Denemarken, Ierland en Zwitserland maken de top 3. Nederland staat op plaats 5.

We moeten deze sterktes echter wel zien te behouden en ons potentieel alle ruimte geven om te groeien en te bloeien. En die sterktes zijn er! Ik zie dit in Brainport en bij ons aan de TU/e. Het is dan ook niet voldoende dat we als Europa bovenaan staan op de 'Global Happiness Index'. Overigens zal onze positie in deze ranking snel veranderen wanneer we geen welvaart meer hebben.

Conclusie

Ik ben aanbeland bij de afronding van mijn betoog. Hoe nu verder Europa? Quo vadis Europa. Het medicijn 'meer bevoegdheden naar Brussel' wat nodig is om de sukkelende patient op de been te krijgen, is nu net het medicijn dat niemand wil nemen. De Europese verkiezingen die er aan komen zullen dit bevestigen. Minder in plaats van meer bevoegdheden naar Brussel, zal de komende jaren het credo zijn.

Dit betekent dat Europa zal voortgaan op de haar zo vertrouwde werkwijze: van crisis naar crisis, op het ritme van de Processie van Echternach: twee stappen vooruit, één stap terug. Zolang die ene stap vooruit er is, is er hoop. Zolang we in Parijs, Berlijn en Warschau leiders hebben die zich volop bewust zijn van het verleden en zich blijven inzetten voor onze gemeenschappelijke waarden en voor onze gezamenlijke toekomst, is er hoop voor Europa. En zolang we op Brabantse wijze in elkaar als Europeanen blijven geloven en elkaar blijven vasthouden en al ons talent de kans geven om zich te ontplooiën, is er een mooie toekomst voor ons fraaie continent.

Ik heb gezegd.

Nederland kan wel wat meer Brabant gebruiken

Voordracht Kathedralenbouwers,
Sint-Jan, Den Bosch, 2024
Karien van Gennip

Beste Wim, Robert-Jan, Monseigneur De Korte, beste mensen,

Wat een eer om hier te mogen spreken. Vanaf het altaar. En dat als vrouw! Ik kom uit een grote katholieke familie, van boeren, paters, misdienaren. Toen ik zeven was, kwam de plaatselijke pastoor op school vragen wie misdienaar wilde worden. Dat leek me mooi om te doen, dus ik stak mijn hand op. Cas, Frank, Mark, André. De pastoor noteerde hun namen en vertrok. Terwijl ik daar zat met opgestoken hand. De juf legde me uit: Meisjes worden geen misdienaar. Toen ik elf was, kwam er een nieuwe pastoor. Samen met een vriendinnetje werden we alsnog misdienaresen, de eerste in onze kerk. U hoort het, mijn passie voor gelijkwaardige kansen, die passie begon al jong.

Simon en Frieda

Het was één van de dingen die ik als kind meekreeg op de boerderij van mijn opa Simon en oma Frieda. In Nuenens Broek, hier bijna om de hoek. Mijn oma Frieda wist wat ze wilde. Als jong meisje wilde ze leren fietsen. Maar dat gaf 110 jaar geleden geen pas. Meisjes fietsten niet. Maar Frieda léérde fietsen, kreeg zelfs een fiets. Later richtte ze met andere vrouwen de Boerinnenbond op. Als haar Simon naar de landbouwwerenging kon, dan zij ook! Inclusie, noemen we dat nu. Háár missie: betere voeding, hygiëne en gezondheidszorg. Daar was grote behoefte aan. Omzien naar elkaar, in optima forma. Met als grootste succes: de bouw eind jaren '30 van een kleine kraamkliniek. Die kliniek zou een paar jaar later, het leven redden van Frieda's zoon, mijn vader Jos. Tijdens de bezetting deden mijn opa en oma, wat ze konden om anderen te helpen. Maakten plek voor Joodse onderduikers op de boerderij. Na de oorlog maakte mijn oma zich sterk voor beter onderwijs voor meisjes. Ze hielp coöperatieve diepvrieshuizen opzetten waar het vlees maanden goed bleef. Van de slacht in

februari tot in het najaar. Mijn opa was voorzitter van het lokale Veefonds, één van de vele coöperaties die Brabant rijk was. Als een koe stierf bij een veehouder, ging hij rond bij boerderijen in de buurt. Een kwartje per koe daarmee werd de getroffen boer gecompenseerd. Belangrijker dan dat kwartje was het onderlinge vertrouwen. Het samen tot besluiten komen. Ondernemen én omzien naar elkaar.

Katholiek-sociale traditie > Brainport

Bas van Bavel heeft hier vorig jaar geschetst hoeveel we aan die katholiek-sociale, coöperatieve traditie te danken hebben. Met als inspiratie de encyciek Rerum Novarum uit 1891. Die temidden van de klassenstrijd arbeid en kapitaal wilde verzoenen. Met principes als een eerlijk loon, solidariteit met zwakkeren, respect voor de waarde van arbeid. Hoe actueel weer vandaag! En het werkte. Van een straatarme boerenstreek ruim 100 jaar geleden, vereeuwigd op Van Goghs Nuenense schilderij De Aardappeleters, veranderde Brabant in één van de slimste regio's ter wereld. Met innovatieve ondernemers, die ook

omkeken naar hun gemeenschap. Huizen, hele dórpen, bouwden voor hun werknemers. De mensen die die verandering in gang zetten, U kunt ze zien in het Van Gogh museum in Nuenen. De schilder Jack Liemburg heeft ze vorig jaar vereeuwigd. Gerard en Anton Philips, Wim van de Leegte, Huub en Wim van Doorne, mijn oma Frieda, de ASML-oprichters. De spirit van déze kathedralenbouwers, hun vernieuwingsdrang, Maakte Brabant groot, bracht ons de Brainport. Waar ook Den Bosch stevig aan bijdraagt met een snelgroeiend ICT- en datacluster, het vijfde van het land Het geheim van de Brainport is, heel ouderwets, geschoeid op die typisch Brabantse leest van samenwerking. Waarbij én de overheid én bedrijven én het onderwijs samen het stuur vasthouden. Uniek op wereldschaal! Ik ben trots dat ik daar, in het tweede kabinet-Balkenende, 20 jaar geleden, aan bij mocht dragen, met het programma Pieken in de Delta. Door Eindhoven aan te wijzen als eerste mainport buiten de Randstad. Dus ik ben blij dat ASML blijft. Hulde, en dank, aan allen die hieraan bijgedragen hebben. Ook hier in de zaal.

Nederland kan wel wat meer Brabant gebruiken

Beste mensen, Die cultuur van samenwerking, van naar elkaar omzien én ondernemen, ... Nederland kan wel wat meer Brabant gebruiken! Want we staan voor het spannendste decennium sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog. Met enorme uitdagingen. Die kansen bieden, zeker. Maar die ook onze veerkracht, onze onderlinge verbondenheid, op de proef stellen. Omdat we ze alleen samen het hoofd kunnen bieden. Door soms zelf een klein stapje opzij te doen, om vervolgens samen een grote stap vooruit te zetten. De grote vraag is niet of we dát nog kunnen. Ik ben ervan overtuigd dat dat zo is. Maar ik zie ook dat onze onderlinge verbondenheid, het gevoel dat de samenleving voor iedereen werkt, dus ook voor jou, dat dat gevoel onder druk staat. Terwijl de wereld onveiliger is dan ooit.

Grote uitdagingen

De geopolitieke instabiliteit is het grootst in decennia. Europa is ruw gewekt. Jaap de Hoop Scheffer formuleerde het raak: "Na de val van de Muur leunden wij genoegzaam achterover, glas wijn in de hand, en keken toe, hoe de VS zorgde voor onze veiligheid, Rusland voor onze energie, en China voor onze productie." En nu, 2.000 kilometer hiervandaan, strijden Oekraïense mannen en vrouwen voor hun vrijheid en die van Europa. Het conflict in het Midden-Oosten escaleert. In de gepolariseerde VS komen de presidentsverkiezingen eraan. Voor Europa is hoe dan ook helder: of het nu Trump wordt of Biden blijft, we zijn ook zélf verantwoordelijk voor onze verdediging. 2% voor defensie moet de komende jaren. En we moeten Oekraïne blijven steunen. Want Poetin stopt niet. Tijdens Covid realiseerden we ons het belang van strategische autonomie voor Europa. We zagen hoe belangrijk het is dat Europa zelf in staat is zonnepanelen en batterijen te maken, en medicijnen en mondneusmaskers, maar ook – zéker ook - tanks, munitie en raketten. In deze instabiele wereld raken steeds meer mensen op drift. Gedreven door oorlogen, door klimaatverandering, maar ook door armoede daar, en het vooruitzicht op een beter leven hier. Met hoge werkloosheid daar, en nijpende krapte op de arbeidsmarkt hier. We móeten grip op migratie krijgen. Dat vraagt om visie. Wat zijn onze internationale verantwoordelijkheden? Wie hebben wij nodig? Wat kan onze samenleving aan? Tegelijkertijd staan we voor de transitie naar een klimaatneutraal Nederland in 2050. Paus Franciscus wijst ons, in de encycliek Laudato Sí, op onze verantwoordelijkheid voor dat gemeenschappelijke huis, onze planeet. Die klimaat-transitie lukt alleen samen, samen met het bedrijfsleven, met alle innovatiekracht. Maar die transitie lukt ook alleen als die voor iedereen werkt, ook als je geen Tesla of zonnepanelen kunt betalen. Dat is klimaatrechtvaardigheid. We staan ook voor de razendsnelle ontwikkeling van AI en robotisering, van digitalisering. Dat raakt ons allemaal. Hoe beschikken we nu en straks over de juiste vaardigheden? Hoe houden we die een leven lang bij? En ook voor deze transitie geldt: ze moet rechtvaardig zijn, wil ze slagen.

Weerbare samenleving nodig, ...én sociaal Europa

Beste mensen, Om deze uitdagingen aan te kunnen, die allemaal tegelijk op ons afkomen, hebben we een weerbare samenleving nodig. Met mensen die zich onderling verbonden voelen, en die iets voor elkaar over hebben. In Nederland en in Europa. En Nederlanders hébben dat! Maar dan moeten ze wel het gevoel hebben dat ze erbij horen, dat ze gehoord worden, dat hun belangen ertoe doen. En daar hebben we Europa heel hard voor nodig. Voor de generatie van mijn vader, na 1945, was Europa: 'vrede'. Ik groeide op met Europa als markt. Het is nu tijd voor een

sociaal Europa: dat én welvaart schept én iedereen laat profiteren. Het Europa dat mij voor ogen staat, is geen kil en technocratisch project, maar een Europa dat de wereld laat zien: Het kán! Een sociale markteconomie anno 2024. Met respect voor de mens en voor de planeet waarop wij leven. Als menselijker alternatief voor hyperkapitalistische én voor autocratische systemen. Met vrij verkeer van personen en diensten, maar wél fair, zonder race to the bottom. Zeer eens, Robert-Jan.

Het NL dat ik aan mijn dochters wil overdragen

Ik wil een sterk Nederland overdragen aan de generatie van mijn dochters. Zodat wij in 2050 een land zijn waar iedereen bestaanszekerheid heeft, waar je goed en betaalbaar kunt wonen, en waar zorg en onderwijs kwalitatief goed én voor iedereen toegankelijk zijn. Want dat zijn de pijlers voor een bloeiende middenklasse. Ik wil een land overdragen met een groene, innovatieve en circulaire economie, met ruimte voor ondernemerschap. Waar prestaties worden beloond, én we niemand laten vallen. En dat in een vreedzaam Europa, waar geen oorlog is, juist omdat we onze defensie op orde hebben gebracht. Onze uitgangspositie is goed.

We staan, net als de Sint Jan, op een stevig fundament. We zijn één van de rijkste landen ter wereld. Mijn grootste probleem als minister is niet werkloosheid, maar krapte. We zijn het zesde gelukkigste land ter wereld. Maar we zien ook barsten. Die scheuren kunnen worden. En dus om onderhoud vragen. Niet morgen, maar nú. Ons vestigingsklimaat verslechtert. Kijk alleen al naar het gezwabber rondom de regelingen voor kennismigranten. Bedrijven investeren de laatste tijd iets te vaak liever in het buitenland. De schoolprestaties van onze kinderen dalen. Een derde kan niet goed genoeg lezen. Een kwart: niet goed genoeg rekenen. De armste en de rijkste Nederlanders hebben steeds minder contact, trekken zich terug in hun eigen bubbel, zelfs op de werkvloer. We zien ook grote - te grote - verschillen tussen regio's met goede voorzieningen en regio's waar voor je kind geen basisschool meer is, waar geen bus meer stopt, en waar ziekenhuis, bank en supermarkt zijn gesloten. We zien grote - te grote - verschillen tussen praktisch en theoretisch opgeleiden, tussen mensen die wel en niet mee kunnen komen, tussen Nederlanders mét een migratieachtergrond en zonder.

Arbeidsmarkt, breuklijnen

Die verschillen zijn groot, en worden steeds groter. Dreigen breuklijnen te worden. Dat zien we het duidelijkst terug op de arbeidsmarkt. Werk hoort bruggen te slaan tussen mensen. Maar dat doet het voor heel veel mensen niet. Ondanks alle krapte zien we een hardnekkige ongelijkheid in kansen. Een Arabisch klinkende

achternaam? 40% minder kans op een uitnodiging voor een sollicitatiegesprek dan Dekker of Jansen. Zelfs als Dekker een strafblad heeft! De loonkloof tussen mannen en vrouwen blijft groot. We krijgen hem maar niet kleiner. Equal Pay Day valt wéér op 14 november. 55-plussers dan. Ze worden niet vaker werkloos, maar als dat eenmaal gebeurt, komen ze heel moeilijk weer aan werk. Om over hoe we met arbeidsmigranten omgaan nog maar te zwijgen. Dat is nog té vaak Nederland onwaardig. Beste mensen, Veel van u hier in de zaal, zal tot de bovenste 40% van onze samenleving behoren. Met u gaat het goed. Voor de onderste 40% ligt dat heel anders. Een leven van salarisstrook naar salarisstrook, terugkerende onzekerheid over je inkomen, zorgen of je volgende maand de huur kan betalen. Dan ben je niet bezig met je toekomst, maar met overleven. Ook de middenklasse, zo'n 20% van onze samenleving, staat onder druk. Mijn grootvader ging op zijn 11e van school, mijn vader kon als eerste in de familie studeren. Ik kon daarop voortbouwen. Maar de vloer plakt nu meer. De kans om te klimmen wordt kleiner. De angst om te vallen groter. Veel gezinnen hebben genoeg buffer om één tegenslag op te vangen. Maar een tweede? Jongeren krijgen later een vaste baan, blijven langer bij hun ouders wonen, krijgen later kinderen. Of helemaal niet. Een uitgesteld leven.

Breuklijnen voedingsbodem voor extremisme/EP

Deze breuklijnen zijn gevaarlijk. Ze ondermijnen ons toekomstperspectief. Van u, van mij, van ons allemaal. Óók als u tot de gelukkige 40% behoort. Die breuklijnen ondermijnen onze bereidheid om samen te werken, Of het nu om klimaatverandering gaat, Of om een veilige en leefbare buurt. Die breuklijnen ondermijnen onze bereidheid om offers te brengen, voor onze vrijheid en voor elkaar. Ze gaan ten koste van onze bereidheid om ons aan iets groters dan ons eigen ik te wijden. Hierdoor winnen makelaars in radicale oplossingen en extreme krachten aan terrein. Figuren die de vinger op de zere plek leggen, maar niet met oplossingen komen.

Hun strategie: tegenstellingen vergroten, wantrouwen voeden, zondebokken aanwijzen En die strategie slaat aan. De komende Europese verkiezingen zijn de belangrijkste van onze generatie. Ook in Nederland krijgt polarisatiepolitiek de overhand. Wordt genormaliseerd. Onze democratie en rechtsstaat staan zo onder druk, dat ze tijdens de formatie expliciet op papier gezet moeten worden. Maar laten we realistisch zijn. Deze partijen kunnen ook groeien, omdat de problemen van kiezers, hun zorgen, reëel zijn. Te vaak heeft de overheid níet geleverd, te vaak voelen mensen zich níet gehoord, te vaak hebben ze het eigenlijk een beetje opgegeven.

Opdracht: perspectief en visie

Ik zie het als onze opdracht om de zorgen van mensen serieus te nemen, om ze bovenaan de politieke agenda te zetten, en perspectief en hoop te bieden. Een visie op de toekomst van ons land. Zo'n visie geeft richting. Voor mij is sociaal rentmeesterschap de rode draad waarmee we die toekomst vorm kunnen geven. We zijn een samenleving, geen verzameling individuen. Dat is wat mij motiveert. Als CDA-politica, als kleinkind van Frieda, als dochter van Jos, als moeder van vier dochters, en zéker als Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Aanpak arbeidsmarkt

Daarom heb ik met werkgevers en werknemers afspraken gemaakt over meer zekerheid voor werkenden én meer wendbaarheid voor ondernemers. Het wettelijk minimumloon is verhoogd. Zodat werken meer loont. We draaien malafide uitzendbureaus de duimschroeven aan zodat nette bedrijven geen gekke Henkie zijn als ze de mensen die onze tomaten plukken en pakjes bezorgen wél fatsoenlijk behandelen. En wat had ik graag verteld over de wet die discriminatie bij sollicitaties moest terugdringen. De Eerste Kamer heeft die wet helaas niet aangenomen. Ontzettend pijnlijk. Vooral voor de mensen Om wie het gaat. Die staan te popelen Om hun talenten in te zetten. Maar die Mohammed heten in plaats van Jan.

Of Karien met een kinderwens, in plaats van Jan, die we nooit naar zijn ambities op dat vlak zouden vragen. Of die oudere neef van Jan, met zijn brede ervaring, maar voor 1970 geboren en dus 'te oud'. Dus die tegenstem van de Eerste Kamer, die is onbestaanbaar. Er is in Nederland zoveel talent. Talent dat hard nodig is. En dat talent vraagt maar één ding: Geef mij een eerlijke, gelijkwaardige kans.

Platform-richtlijn

Een eerlijke arbeidsmarkt vraagt ook om Europese samenwerking Daarom heb ik zo hard getrokken aan goede Europese regels voor Platformbedrijven. De Deliveroos, de Übers. Na 2 jaar impasse is het gelukt. Bedrijven moeten transparant zijn over hun algoritmes. Mensen kunnen niet meer via een app worden ontslagen. Europa is met deze afspraken een voorloper in hoe je met modern werk kunt omgaan. Met bescherming voor werknemers én ruimte voor ondernemers om te innoveren.

Demografie – fundamentele keuzes

Maar we staan, los van Europa, als land ook voor een meer fundamentele keuze. Die we te lang voor ons uit hebben geschoven, maar die we wel moeten maken. En waar we over meerdere kabinetsperiodes heen aan vast moeten houden. En ja, dat zou je visie kunnen noemen. De staatscommissie demografie was helder. Nederland wordt de komende decennia veel drukker, grijzer en diverser. Zonder bewust beleid, kan Nederland in 2050 zomaar 23 miljoen inwoners tellen. Dan neemt de druk op onze samenleving sterk toe. Op de woningmarkt, op de fysieke en milieu-ruimte, op de sociale cohesie. Terwijl het nú al knelt. Met bewust beleid kunnen we én onze welvaart én de sociale samenhang én onze publieke voorzieningen behouden. Maar alleen als we

nú ingrijpende en pijnlijke keuzes durven maken. Niet alles kan tegelijk. Neem, arbeidsmigranten, met afstand de grootste groep nieuwkomers. Zij blijven nodig om onze economie en publieke voorzieningen draaiende te houden. Dat hoef ik in Brabant niemand uit te leggen. Maar we moeten die migratie veel bewuster sturen. De lasten zijn nu voor de werkgever, de lasten voor de rest van de samenleving, ongelijk verdeeld over ons land. We hebben echt een probleem als het voor een werkgever goedkoper is om drie medewerkers uit Bulgarije te halen, dan te investeren in een robot. Dus de vraag is: welke economie, welke samenleving willen we zijn? En welke banen horen daar dan bij? Willen we echt door op de weg naar Nederland als lage lonen land? Het is onontkoombaar dat we de schaarste in ons land aan mensen, aan ruimte, aan publieke voorzieningen, veel gericht gaan verdelen. Door niet alleen te kijken of een economische activiteit geld oplevert, maar ook of die opbrengst in verhouding staat tot het beslag ervan op schaarse bronnen. Dán kun je bepalen of het maatschappelijk rendeert. Dat lukt alleen als je weet wat je belangrijk vindt als samenleving.

Omslag in ons denken, weg van laissez faire

Dat vergt een grote omslag in ons denken. Je kunt het niet, zoals de afgelopen 15 jaar, overlaten aan de markt. De markt lost het stikstofprobleem niet op. De markt bouwt geen seniorenwoningen. De markt krijgt geen grip op migratie. De markt maakt zich niet per sé druk om een sociaal Europa. Economische welvaart leidt niet automatisch tot maatschappelijk welzijn. Maar het kán wél! Wij kunnen samen de balans herstellen tussen samenleving, overheid en markt. Met minder concurrentie en meer solidariteit. Met minder ik en meer wij. En met een meer aanwezige overheid. Zodat we

samen de stap kunnen maken naar een hoogwaardige en inclusieve kenniseconomie. Waar we inzetten op technologische innovaties, op groene groei, robotisering, automatisering, en op kunstmatige intelligentie. Waar goed werkgeverschap de norm is en sociale innovaties ruim baan krijgen. En waar werknemers de tools hebben om hun kennis en vaardigheden continu bij te spijkeren. Geen lage lonen land, met groeiende breuklijnen. Maar een samenleving, waar iedereen aan bij kan dragen, ook vrouwen, senioren, nieuwkomers en hun kinderen. Zo'n Nederland wil ik aan mijn dochters overdragen.

Wat vinden we belangrijk? Hebben allemaal een rol

Dus: wat vinden we met zijn allen belangrijk? Het antwoord kan niet van de overheid alleen komen. En al evenmin alleen van de markt. Wij hebben daarin allemaal een rol te spelen. Politiek, werkgevers, werknemers, onderwijs en wetenschap, maatschappelijke organisaties en verenigingen, de hele brede samenleving. Ook u hier in deze kathedraal. Juist u. Die hier zit en die het goed gaat. Door iets voor uzelf én voor elkaar te doen, in wederkerigheid. Door het lef te hebben om een betrokken burger te zijn. Want die samenleving, dat zijn wij allemaal.

Nog steeds dat land van omzien naar elkaar? Ja!

Beste mensen, Zijn we nog steeds dat land van gemeenschapszin, verantwoordelijkheid nemen en ondernemerschap? Ja, dat zijn we. Ik zie het dagelijks bij de grote stille meerderheid. Die niet hard schreeuwt. Maar bereid is te luisteren. En zich in de ander te verplaatsen. We putten nog steeds uit die rijke bron Van Veeffondsen, boerinnenbonden en sociaal betrokken ondernemers. Maar we moeten wel de basis weer op orde krijgen. Onze opdracht – in de woorden van Martinus Cobbenhagen, priester en mede-oprichter van de Tilburgse Universiteit – economie en ethiek weer met elkaar verbinden. In het besef dat we geen verzameling individuen zijn, maar een gemeenschap. Verbonden door waarden die Brabant, die Nederland, die Europa, groot hebben gemaakt. Dus stel, onze kleinkinderen kijken in het jaar 2100 terug op vandaag. Zoals Jack Liemburg op zijn schilderij terugkeek op 100 jaar Brabant. Hoe beoordelen zij onze keuzes? Wie zetten ze op het schilderij? Dat is aan ons. Als kathedraalbouwers van dit mooie land, Waar we het lef hebben de toekomst te omarmen én omzien naar elkaar. Want de basis is en blijft: het gaat pas goed met Nederland als het met iedereen goed gaat.

Dank u wel.

Praktische informatie

De jaarlijkse lezingenreeks van 'de Kathedralenbouwers' is een Brabants initiatief van Tilburg University, Technische Universiteit Eindhoven en VNO NCW Brabant Zeeland en vindt plaats in de Sint-Jan in 's-Hertogenbosch. Aansluitend vindt er een netwerkbijeenkomst plaats.

Indien u partner wilt worden of voor meer informatie, verwijzen wij u door naar www.kathedralenbouwers.nl.

KATHEDRALEN
BOUWERS